

Reader

TOELATINGSONDERZOEK

2024/2025

Juli 2024

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Overzicht verplichte literatuur	3
2.1 Geschiedenis	
2.2 Maatschappijleer	
2.3 Nederlands	
2.4 Engels	
3. Informatie over Geschiedenis	4
4. Informatie over Maatschappijleer	7
5. Informatie over Nederlands	9
6. Informatie over Engels	12

1. Inleiding

Deze reader bevat informatie ter ondersteuning op de voorbereiding van het toelatingsonderzoek aan de CHE. Dit toelatingsonderzoek wordt afgelegd door aspirant-studenten die niet voldoen aan de vereiste vooropleiding voor toelating tot het hbo en 21 jaar of ouder zijn.

Het toelatingsonderzoek toetst de aspirant-student met vier examens op kennis van Nederlands, Engels, geschiedenis en maatschappijleer. Voor het vak Nederlands moeten er vragen bij een tekst worden beantwoord. Daarnaast dient er een schrijfpdracht over één onderwerp uit een lijst van mogelijke onderwerpen gemaakt te worden.

Voor Engels beantwoord je in het Nederlands een aantal, in het Engels, gestelde vragen bij een Engelse tekst. Bij geschiedenis en maatschappijleer wordt je kennis getoetst door middel van open vragen.

Deze reader geeft algemene informatie over de vakken, inclusief een literatuurlijst.

Ben je voor ons toelatingsonderzoek geslaagd? Gefeliciteerd, dan mag je aan een hbo-studie naar keuze aan de CHE beginnen mits er geen andere aanvullende toelatingseisen zijn. Check hiervoor onze website bij de opleiding van jouw keuze.

2. Overzicht verplichte literatuur

2.1 Geschiedenis

Als verplichte literatuur voor het vak geschiedenis dient te worden bestudeerd:

- *Geschiedeniswerkplaats ed. 3.0 havo/vwo bb volledig digitaal. Derde editie* (Noordhoff, 2019).
ISBN 8717927116777.
Link: [Geschiedeniswerkplaats 3e ed Tweede Fase volledig digitaal \(noordhoff.nl\)](https://www.noordhoff.nl/boek/geschiedeniswerkplaats-3e-ed-tweede-fase-volledig-digitaal)
Binnen deze digitale editie dient het volgende boek te worden bestudeerd:
Tom van der Geugten, Geschiedeniswerkplaats, Geschiedenis Tweede Fase havo, handboek historisch overzicht
Let op: de toegang tot deze online licentie is slechts één schooljaar geldig. Voor verlenging dient er een nieuwe licentie te worden aangeschaft.

2.2 Maatschappijleer

Als verplichte literatuur voor het vak maatschappijleer dient te worden bestudeerd:

- **Brink, Rianne e.a., *Thema's maatschappijleer voor HAVO. Zesde druk* (Uitgeverij Essener, 2021).**
ISBN 978-90-8674-440-4.
Link: [Thema's Maatschappijleer voor HAVO lesboek / Druk 6 - Studie Bijdehand](#)

2.3 Nederlands

Voor Nederlands is geen verplichte literatuur voorgeschreven.

2.4 Engels

Voor Engels is geen verplichte literatuur voorgeschreven.

3. Informatie over Geschiedenis

Het vak geschiedenis wordt in het toelatingsonderzoek geëxamineerd op 'historisch besef' en 'oriëntatiekennis' van de volgende tien historische tijdvakken:

- de tijd van jagers en boeren;
- de tijd van Grieken en Romeinen;
- de tijd van monniken en ridders;
- de tijd van steden en staten;
- de tijd van ontdekkers en hervormers;
- de tijd van regenten en vorsten;
- de tijd van pruiken en revoluties;
- de tijd van burgers en stoommachines;
- de tijd van de wereldoorlogen;
- de tijd van televisie en computer.

Speciale 'thema's' of 'oriëntatie op studie en beroep' zijn bij dit examen dus niet aan de orde, zoals dat wel het geval is bij de schoolexamens havo. Als verplichte literatuur voor geschiedenis dienen alle hoofdstukken te worden bestudeerd uit:

- *Geschiedeniswerkplaats ed. 3.0 havo/vwo bb volledig digitaal. Derde editie* (Noordhoff, 2019).

ISBN 8717927116777.

Link: [Geschiedeniswerkplaats 3e ed Tweede Fase volledig digitaal \(noordhoff.nl\)](https://www.noordhoff.nl/geschiedeniswerkplaats-3e-ed-tweede-fase-volledig-digitaal)

Binnen deze digitale editie dient het volgende boek te worden bestudeerd:

Tom van der Geugten, Geschiedeniswerkplaats, Geschiedenis Tweede Fase havo, handboek historisch overzicht

Let op: de toegang tot deze online licentie is slechts één schooljaar geldig. Voor verlening dient er een nieuwe licentie te worden aangeschaft.

Let op: De voorgaande edities zijn niet bruikbaar als voorbereiding.

Over de te bestuderen literatuur worden op het examen een aantal open vragen gesteld die pas tijdens het examen bekend gemaakt zullen worden.

Er mogen tijdens het examen geen hulpmiddelen als boeken en aantekeningen worden gebruikt. Voor het hele examen is twee uur beschikbaar.

Enkele opmerkingen over de voorbereiding:

Geschiedeniswerkplaats Geschiedenis Tweede Fase havo, handboek historisch overzicht biedt veel informatie. De indeling in tien hoofdstukken is vanuit Nederlands-Europees perspectief opgezet en wordt ook zo gebruikt op de basisschool en in het voortgezet onderwijs. Op het examen moet de kennis worden getoond van de grote lijnen van de geschiedenis. Die grote lijnen bestaan uit de tien historische tijdvakken en de in totaal 49 kenmerkende aspecten van die tijdvakken. Deze kenmerkende aspecten worden in 48 paragrafen uitgewerkt. Deze kennis wordt 'oriëntatiekennis' genoemd.

Het leren wordt vergemakkelijkt door de hoofdstukindeling. Bovendien zijn er talloze illustraties opgenomen die de leerstof verhelderen.

De hoofdstukken zijn opgebouwd uit de volgende zes onderdelen:

- *hoofdstukopening*: met de afbeelding en de tekst aan het begin van elk hoofdstuk wordt kennisgemaakt met het onderwerp van het hoofdstuk. Met de tijdbalk oriënteer je je op de tijd van het onderwerp;
- *paragrafen*: deze behandelen de kenmerkende aspecten van het tijdvak in een lopend verhaal; de paragrafen vormen bij elkaar het grootste deel van de stof; de kenmerkende aspecten worden met (bekende) voorbeelden geïllustreerd; er staan ook kaderteksten waarin wordt verteld over een belangrijke gebeurtenis, ontwikkeling of persoon die bij het kenmerkende aspect past;
- *paragraafopening*: elke paragraaf begint met de leerdoelen die in die paragraaf worden behandeld. Elk leerdoel komt terug als tussenkop in de paragraaf. Onder de leerdoelen staat ook het kenmerkend aspect waarover de paragraaf gaat;
- *de wereld in de tijd van*: na de laatste paragraaf van elk hoofdstuk is er een pagina met een kaart, een tekst over de naam van het tijdvak en teksten over de wereld, Europa en Nederland in het betreffende tijdvak. Hiermee plaats je kenmerkende aspecten in hun historische context. Per tijdvak staan de kenmerkende aspecten bij elkaar op de laatste bladzijde van het hoofdstuk;
- *begrippen*: belangrijke begrippen zijn in de paragraafteksten vet gedrukt als ze voor het eerst worden gebruikt. Tot slot van elk hoofdstuk worden deze begrippen met hun betekenis per paragraaf genoemd. Alle begrippen staan in het register. Het is belangrijk deze begrippen goed te bestuderen; deze begrippen worden in de vragen verwerkt.

Voor het toelatingsonderzoek geldt dat de examenvragen uitsluitend gebaseerd zijn op de stof uit *Geschiedeniswerkplaats Geschiedenis Tweede Fase havo, handboek historisch overzicht*.

Onderstaande tips en aanwijzingen zouden kunnen helpen bij een goede voorbereiding:

- Bekijk eerst de hoofdstukindeling in de 'Inhoudsopgave'. Hier is te zien uit welke paragrafen de tien hoofdstukken zijn onderverdeeld. Bedenk dat elke paragraaf staat voor een kenmerkend aspect van dat tijdperk. Door het bekijken van de inhoudsopgave wordt een indruk verkregen van wat er behandeld wordt.
- Bekijk van elk hoofdstuktitels en afbeeldingen.
- Bestudeer een hoofdstuk en bekijk daarbij de afbeeldingen. Schrijf van elke paragraaf in trefwoorden de belangrijkste gegevens op. Schrijf daarnaast in trefwoorden en/of korte zinnen op wat de kenmerkende aspecten zijn en probeer dit duidelijk te beschrijven.
- Lees de aantekeningen aandachtig door en vertel jezelf daarna, pratend of schrijvend, wat de kern is.
- Lees van een hoofdstuk de 'Begrippen' (laatste pagina van het hoofdstuk). Deze begrippen dienen duidelijk en in eigen woorden te kunnen worden omschreven.
- Laat het één of meerdere dagen na het bestuderen van een hoofdstuk even rusten om vervolgens de aantekeningen opnieuw door te nemen. Aangetoond is dat het effectiever is om met enige regelmaat kortere periodes aan dezelfde stof te werken met regelmatige herhaling, dan wanneer er uren achter elkaar wordt gestudeerd (er wordt minder opgenomen). Met andere woorden: drie keer een uur leren met een dag ertussen geeft veel betere resultaten dan drie uur achter elkaar leren.
- Herhaal deze methode voor elk hoofdstuk.

4. Informatie over Maatschappijleer

Als verplichte literatuur voor het vak maatschappijleer dient te worden bestudeerd:

- **Brink, Rianne e.a., *Thema's maatschappijleer voor HAVO*. Zesde druk (Uitgeverij Essener, 2021).**
ISBN 978-90-8674-440-4.
Link: [Thema's Maatschappijleer voor HAVO lesboek / Druk 6 - Studie Bijdehand](#)

Het examen maatschappijleer bestaat uit acht open vragen, die elk weer uit enkele deelvragen (kunnen) bestaan. De eerste vraag heeft betrekking op het thema parlementaire democratie en levert een dubbel aantal punten op (20), de vragen 2 t/m 8 kunnen in principe gaan over alle thema's uit het boek en leveren per vraag maximaal 10 punten op. Je krijgt 10 punten cadeau.

Er mogen tijdens het examen geen hulpmiddelen als boeken en aantekeningen worden gebruikt. Voor het hele examen is twee uur beschikbaar.

Enkele opmerkingen over de voorbereiding.

Het boek biedt veel informatie, met name over de politieke besluitvorming. Het boek is verdeeld in vijf hoofdstukken (*Wat is maatschappijleer?*, *Rechtsstaat*, *Parlementaire democratie*, *Pluriforme samenleving* en *Verzorgingsstaat*) en aan het einde van elk hoofdstuk worden de belangrijkste begrippen in de *Begrippenlijst* uit elk hoofdstuk opgesomd. Aan de hand van deze begrippenlijst kan worden gecontroleerd of de stof goed wordt beheerst. Bij het examen wordt niet gevraagd naar meningen of persoonlijke voorkeuren; de nadruk ligt op reproductie van de leerstof. Tot de leerstof behoren ook de teksten van de (gekleurde) 'kaders en bronnen'.

Het verdient ook aanbeveling om via de gedrukte media de actuele ontwikkelingen te volgen.

Onderstaande tips en aanwijzingen zouden kunnen helpen bij een goede voorbereiding:

- Bekijk eerst de hoofdstukindeling in de Inhoudsopgave. Aan het begin van elk hoofdstuk staat de verdere indeling van elk hoofdstuk, waarin de hoofdonderwerpen worden genoemd. Door het bekijken van de inhoudsopgave en de inhoud per hoofdstuk wordt een indruk verkregen van wat er allemaal in het boek behandeld wordt. Elk hoofdstuk eindigt met een begrippenlijst.
- Blader het boek in zijn geheel door en bekijk van elk hoofdstuk ook de gekaderde teksten en de afbeeldingen, deze staan er niet voor niets!
- Schrijf van elk gedeelte in trefwoorden en/of korte zinnen de belangrijkste gegevens op.
- Lees deze aantekeningen aandachtig door en vertel jezelf daarna, pratend of schrijvend, wat de kern is.
- Deze kernbegrippen dien je te kennen. Dat betekent dat je in eigen woorden de begrippen moet kunnen omschrijven.
- Laat het één of meerdere dagen na het bestuderen van een hoofdstuk even rusten om vervolgens de aantekeningen opnieuw door te nemen. Aangetoond is dat het effectiever is om met enige regelmaat kortere periodes aan dezelfde stof te werken met regelmatige herhaling, dan wanneer er uren achter elkaar wordt gestudeerd (er wordt minder opgenomen). Met andere woorden: drie keer een uur leren met een dag ertussen geeft veel betere resultaten dan drie uur achter elkaar leren.
- Herhaal deze methode voor elk hoofdstuk.

5. Informatie over Nederlands

Het examenonderdeel Nederlands bestaat uit een tekst die qua lengte kan variëren van 1200 tot 1500 woorden. Naar aanleiding van die tekst dien je 7 tot 10 vragen te beantwoorden. Daarnaast moet je een schrijfofdracht uitvoeren. Voor het geheel krijg je twee uur de tijd.

De tekst die je krijgt voorgelegd, zal vrijwel altijd gaan over een actueel onderwerp. Voor het begrijpen van de tekst is geen speciale kennis nodig. Alles wat je moet weten om de vragen te kunnen beantwoorden en de opdracht te kunnen maken staat in de tekst. De taal van de voorgelegde tekst lijkt, wat niveau betreft, op die van de landelijke dagbladen als *Trouw* en *NRC*. Om met die taal vertrouwd te raken, zou je minimaal twee maanden één of meer van deze dagbladen regelmatig moeten lezen.

Sommige vragen zijn erop gericht te toetsen of je de tekst hebt begrepen en of je de hoofdgedachte uit een tekst(gedeelte) kunt halen. Andere vragen zijn erop gericht te toetsen of je een redenering die zich over meerdere alinea's uitstrekt, kunt volgen. Ook kan je gevraagd worden een samenvatting te geven van een gedeelte of gedeelten uit de tekst. Dat betekent dat je hoofdzaken van bijzaken moet kunnen scheiden. Je moet daarom de belangrijke mededeling(en) uit het betreffende gedeelte van de tekst kernachtig weergeven.

Er zijn ook vragen die toetsen of je de tekst verwerkt hebt. Dat wil zeggen, of je doorziet hoe een redenering in elkaar zit, of de redenering klopt en logisch is en welke verbanden de schrijver/schrijfster legt tussen feiten en/of interpretaties en/of meningen. Maak van jouw antwoorden complete zinnen en geen losse antwoorden of telegramstijl.

Er kan ook worden gevraagd naar een verband tussen feiten en/of interpretaties en/of meningen.

En tot slot wordt meestal een vraag gesteld over de functie van het artikel. Je kunt hierbij denken aan informeren, commentaar geven, overtuigen of aanzetten tot actie. Met een dergelijke vraag wordt getoetst of je doorziet wat voor een soort tekst je voor je hebt liggen. Is het louter een informatief stuk, dat wil zeggen, worden er enkel feiten, gebeurtenissen en interpretaties en/of meningen van anderen weergegeven? Of komt de beargumenteerde mening van de schrijver/schrijfster duidelijk naar voren, met andere woorden: probeert hij/zij de lezer van iets te overtuigen? Een vraag is bijvoorbeeld: "Ben jij door de auteur overtuigd of niet? Geef daarbij uiteraard argumenten."

Het antwoord op zo'n vraag zul je met vindplaatsen in de tekst moeten onderbouwen. Een goede manier om zo'n vraag te oefenen is de volgende: neem af en toe een stuk uit de krant dat je moeilijk vindt en vat dat alinea voor alinea samen. Ga daarna op zoek naar de hoofdzaken en geef die met eigen woorden weer. Lees het artikel een dag later nog eens, kijk of je het begrijpt en of jouw samenvatting juist en volledig is. Stel daarna vast of de tekst en de afzonderlijke alinea's bijvoorbeeld vooral informerend of overtuigend zijn.

Behalve de tekst met vragen worden bij het examen drie opdrachten gegeven.
De bedoeling is dat je één van deze drie opdrachten uitkiest en maakt.

Ingezonden brief

Bij de ingezonden brief gaat het er om of je naar aanleiding van de tekst in staat bent een reactie hierop te schrijven. Hierbij verwerk je zoveel mogelijk informatie uit de tekst. Je reageert inhoudelijk op het artikel en noemt items waar je het mee eens bent, maar ook items waar je het niet mee eens bent. Een ingezonden brief wordt in de krant gepubliceerd en is geen persoonlijke brief aan de auteur.

Betoog

Bij een betoog zet je een redenering op over een vooraf opgesteld onderwerp, met het doel iets te bewijzen en andere mensen te kunnen overtuigen. Je gebruikt hierbij duidelijke argumenten die jouw mening kunnen ondersteunen.

Informatieve of beschouwende tekst

Bij deze opdracht mag je kiezen uit een lijst van onderwerpen en schrijf je over een onderwerp waarbij je veel ruimte krijgt voor eigen inbreng.

Een informatieve tekst bevat veel voor- of inlichtende informatie en feiten over een bepaald onderwerp. Een beschouwende tekst is een tekst waarin de overdenkingen met betrekking tot een bepaald onderwerp kritisch worden geformuleerd.

Een methode om te oefenen met het schrijven van zo'n opdracht is de volgende:

- je zoekt een artikel dat je moeilijk vindt in een krant of een weekblad;
- je maakt er een samenvatting van zoals boven is aangegeven;
- je leest jouw samenvatting een dag later over en controleert met behulp van de tekst of ze juist en volledig is;
- je schrijft met behulp van jouw samenvatting een reactie op het artikel;
- je leest jouw eigen stuk een dag later over en je kijkt of jouw eigen zinnen goed lopen (houd de zinnen kort), of jouw redeneringen kloppen en of je tenminste 400 woorden hebt;
- dit systeem kun je natuurlijk perfectioneren door een 'deskundige' te laten lezen wat je geschreven hebt;
- heel handig is ook om via de opleiding een andere kandidaat voor het examen op te zoeken en voor te stellen samen hetzelfde krantenartikel te lezen, samen te vatten en een reactie erop te schrijven. Dan kun je vergelijken en/of elkaars werk 'nakijken'.

Het verdient aanbeveling opgaven te maken, mede om te leren hoe je de beschikbare tijd in moet delen. Zorg ervoor dat je voldoende tijd hebt voor de opdracht. Het cijfer dat je hiervoor haalt, bepaalt namelijk voor de helft het eindcijfer voor het onderdeel Nederlands.

Algemeen: bestaat de schrijfoopdracht uit minder dan **400 woorden**, dan wordt deze opdracht niet verder nagekeken en met een **1** beoordeeld. Een tip: tel de woorden per regel en vermenigvuldig dat met het aantal regels. Meestal 9 tot 10 woorden per regel. Bij 45 regels behaal je dan ruim de 400 woorden.

Vergeet nooit een titel boven jouw bijdrage te zetten.

Bij de beoordeling van de schrijfoopdracht wordt van de volgende criteria uitgegaan:

- *inhoudelijke structuur*;
- *opbouw* > inleiding, vraagstelling, logica, samenhang, argumentatie en afronding;
- *structuur naar vorm*;
- *taalgebruik* > alinea's, correcte spelling en zinsbouw;
- *mate van diepgang*;
- *algemene ontwikkeling*;
- *vocabulaire* > op hbo-niveau.

6. Informatie over Engels

Bij het examenonderdeel Engels zal er een Engelstalige tekst worden voorgelegd. **Over die tekst dien je in het Nederlands een aantal in het Engels gestelde vragen te beantwoorden.** Je krijgt daarvoor twee uur de tijd. Het is toegestaan tijdens het examen gebruik te maken van een woordenboek Engels-Nederlands, maar dat woordenboek dien je dan wel zelf mee te brengen.

De tekst die je krijgt voorgelegd, zal vrijwel altijd gaan over een actueel onderwerp. Voor het begrijpen van de tekst is geen speciale kennis nodig. Alles wat je moet weten om de vragen te kunnen beantwoorden, staat in de tekst.

Oefenmateriaal:

- Je kunt je voorbereiden door te oefenen met oude cito Havo-examens. Deze zijn te vinden op: [Cito: toetsen, examens, volgsystemen, certificeringen en trainingen](#)
- Je kunt je voorbereiden door Engelstalige kranten te lezen, bijvoorbeeld: [News, sport and opinion from the Guardian's global edition | The Guardian](#)
[The Washington Post: Breaking News, World, US, DC News and Analysis](#)
- Je kunt je voorbereiden door naar BBC en/of CNN te luisteren en op de website informatie te lezen.

Onderstaande tips en aanwijzingen zouden kunnen helpen bij een goede voorbereiding:

- Maak het eerste oefenstuk als proef in de vermelde tijd, met woordenboek.
- Ga niet meteen, zodra je de tekst in handen hebt, allerlei woorden opzoeken; probeer eerst zonder woordenboek de tekst door te lezen, nadat je een eventuele inleiding goed hebt gelezen.
- Lees daarna alle vragen en teken eventueel aan over welke stukken tekst ze gaan. Normaal gesproken staan de vragen in dezelfde volgorde waarin de antwoorden in de tekst voorkomen.
- Door het lezen van een eventuele inleiding en de vragen kun je een indruk krijgen van de lijn in het stuk, die je met je eigen indruk kunt vergelijken.
- Maak daarna de vragen.
- Staar je nooit blind op één vraag, maak eerst andere vragen en kom er dan op terug.
- Een veelgemaakte fout is dat er niet goed genoeg naar de vraag wordt gekeken. Dan kan het gebeuren dat je een verkeerd antwoord geeft, terwijl je de tekst wel had begrepen. Schrijf ook niet meer op dan er gevraagd wordt!
- Iets anders waar je op moet letten is dat je niet jouw mening over het behandelde onderwerp geeft; het gaat om datgene wat in de tekst staat.
- Lees ruim voor tijd (bijvoorbeeld een half uur) de vragen en jouw antwoorden goed door. Let erop of je de vraag echt beantwoord hebt en kijk ook of jouw antwoorden voor een buitenstaander helder genoeg zijn.
- Als je op deze manier te werk bent gegaan, en je ziet dat je het examen niet binnen de beschikbare tijd hebt afgekregen, dan kan dat komen:
 - doordat je teveel woorden hebt opgezocht; je hoeft alleen woorden op te zoeken die voor het begrip van de tekst, of voor het beantwoorden van een vraag nodig zijn;
 - doordat je niet gewend bent met een woordenboek te werken; lees eerst goed de inleiding/gebruiksaanwijzing van het woordenboek door, kijk goed naar alle gebruikte afkortingen. Oefen dan met het opzoeken van woorden;
 - doordat de antwoorden te lang zijn. Schrijf niet meer op dan er gevraagd wordt;
 - doordat je nog nooit zoiets gedaan hebt. Bij het volgende oefenstuk zal het waarschijnlijk al beter gaan;
 - doordat je niet genoeg Engels kent.
- Als je niet genoeg Engels kent, probeer dan jouw kennis van de taal te verbeteren door het lezen van Engelstalige boeken, bijvoorbeeld boeken die je al in het Nederlands kent, stukken in kranten en tijdschriften over een onderwerp waar je wat van afweet, boeken over een eventuele hobby. Voor leesmateriaal kun je terecht bij de openbare bibliotheek of op internet. Het is ook nuttig om gesproken Engels te beluisteren, bijvoorbeeld op de radio of televisie.
- Als iemand in jouw omgeving behoorlijk Engels kent, kun je hem of haar vragen jouw antwoorden na te kijken en jouw werk met je te bespreken.

Oude Kerkweg 100
6717 JS EDE
Telefoon: 0318 - 696 300
E-mail: info@che.nl
CHE.nl/route

 [@dehogeschoolede](https://twitter.com/dehogeschoolede) of [#CHEdede](https://twitter.com/CHEdede)
 [/christelijkehogeschoolede](https://www.facebook.com/christelijkehogeschoolede)
 [dehogeschoolede](https://www.instagram.com/dehogeschoolede)
 [CHE.nl/linkedin](https://www.linkedin.com/company/CHE.nl/linkedin)

